

strokovno delo

UDK 902/904(497.12 Piran)
739.5.032:246
246:739.5.032

SVETINJICE IZ CERKVE SV. JURIJA V PIRANU

Darko KNEZ

kustos, Narodni muzej, 61000 Ljubljana, Prešernova 20, SLO
conservatore, Museo nazionale, 61000 Ljubljana, Prešernova 20, SLO

IZVLEČEK

V razpravi je kronološko objavljenih 22 svetinjic, ki so bile med drugim odkrite v grobnici cerkve sv. Jurija v Piranu ob arheoloških izkopavanjih leta 1992 - 92. Nabožne svetinjice so datirane od druge polovice 17. stoletja do konca 18. stoletja. Očiščene, konzervirane, dokumentirane in strokovno obdelane so bile v Narodnem muzeju v Ljubljani.

Cerkev sv. Jurija v Piranu stoji na strmí skalnati vzpetini z umetno ploščadjo in obvladuje mesto pod seboj. Cerkev je tako izrazita v svojem obrisu in imenitno postavljena na višini, da s svojo veličino dopolnjuje vrednoto tega mesta. Mogočna cerkev je položena v smeri vzhod-zahod. Na vzhodni strani se končuje z visokim polkrožnim apsidalnim delom ob zvoniku. Nekateri strokovnjaki menijo, da je vzhodni polkrožni del cerkve romanski in da je ostal od neke stare prednice sedanje stavbe, medtem ko je vse drugo močno enotno in zlasti z bogatim pročeljem pričuje z lepoto zgodnjega baroka 17. stoletja. Zvonik, ki je posnetek znamenitega stolpa cerkve sv. Marka v Benetkah, so začeli zidati leta 1607, posvetili pa so ga 1637. leta. Za gradnjo nove cerkve so se meščani odločili že ob koncu 16. stoletja¹. Napis na kamniti plošči, ki je vzdana desno od vhodnih vrat v glavnem pročelju, nam pove, da je novo cerkev leta 1637 posvetil koprski škof Peter Morazius, na drugi strani pa je plošča z napisom o obnovi in posvetitvi neke prejšnje srednjeveške cerkve na tem mestu leta 1344.

Po sklepu arheološke komisije in dogovoru z Medobčinskim zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran je arheolog Damijan Snoj med 8. 10. 1991 in 29. 10. 1991 ter 10. 3. 1992 in 10. 4. 1992 zaključil raziskave v sondi 9.

Pod kamnitim tlakom in njegovo podlago so med izkopom našli na poškodovano srednjeveško grobnico. Ta grobnica je bila pravokotne oblike, z daljšima stranicama v smeri V - Z, ki sta vzporedni z današnjima ladijskima stenama. Njene notranje dimenzije so bile 110 x 220 cm, medtem ko je debelina njenih zidov varirala med 30 in 50 cm. Zidovi so bili grajeni iz različno velikih neobdelanih kamnov in opeke, vezanih z apneno malto. Grobna konstrukcija se je na zahodni polovici pri vrhu zaključila z robom, izdelanim iz opek, ki je služil v funkciji za ležišče kamnitega pokrova (dimenzije 110 x 120 cm). Na vrhu vzhodne polovice grobne konstrukcije pa je vzdana opeka kazala na ostanke oboka.

Notranjost grobnice je bila do globine 130 - 145 cm (od sedanjega tlaka) zasuta z opekami različnih dimenzij. Vmes je bilo malo peska in zemlje. Na omejenih globini so se začeli pojavljati tudi ostanki skeletov (ki so bili pokopani v različnih časovnih intervalih) in lesa (oboje zelo slabo ohranjeni), ki so bili ob zasutju tako poškodovani, da pri izkopu ni bilo mogoče ugotoviti njihovega števila (vsi izkopani kostni ostanki iz sonde 9 so v antropološki obdelavi). Ob skeletih so izkopali še štiri novce, dva križa ter za nas zanimivih dvaindvajset bronastih svetinjic in več jagod rožnega venca.

¹ Marjan Zadnikar omenja v delu Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti 2, str. 112, listino iz leta 1608, ki poroča o tem, da se ljudje priključujejo zaradi tatvin pri gradnji nove cerkve, ki so jo začeli zidati že pred 18 leti.

Dno grobnice je bilo iz zbite zemlje, v kateri so našli drobce malte v globini 156 cm od tlaka. Z obeh daljših stranic grobnice so segali v notranjost po trije večji kamni na vsaki strani (njihova lega je bila simetrična).²

Izkopana grobnica je bila zgrajena v času barokizacije cerkve, vsekakor po letu 1637, ko je bila cerkev posvečena. Pokopavanje v cerkvi je pomenilo prestiž, ki so si ga ob duhovščini lahko privoščili samo še premožnejši verniki. Ob obnovi cerkve leta 1882 so najbrž pri menjavi tlaka -porušili obok ter odstranili pokrov (kamnite plošče pred glavnim vhodom v cerkev bi lahko bile pokrovi oziroma okvirji), notranjost pa zasuli z dvobarvnimi opečnatimi tlakovci, katere so tudi izkopali.

Kulturnozgodovinski oddelk Narodnega muzeja v Ljubljani je leta 1991 ustanovil sistematsko zbirko svetinjic. Arheolog Damjan Snoj je prinesel zgoraj omenjene svetinjice v Narodni muzej, kjer smo jih očistili, konzervirali, dokumentirali, čeprav so bile v izredno slabem stanju. Sedaj pa so predmet strokovne obdelave, ki pa zaradi njihove izrabljenosti ne teče tako, kot bi si to želeli. Tako so pred nami prvi nedokončni rezultati te obdelave, saj so svetinjice eden izmed pomembnejših materialnih virov za preučevanje predvsem duhovne kulture, ki so v stroki po krivici bile odrinjene v stran in zanemarjene pri raziskovalnem delu.

Svetinjice so izraz religioznosti in spomin na božjo pot. Napisi na njih so večinoma latinski, prav tako imajo skoraj vedno obojestranske upodobitve romarskih čudodelnih podob, svetnikov, zavetnikov, svetniških atributov in romarskih cerkva. Prodajali so jih v romarskih krajih na stojnicah ob cerkvenih žegnanjih in podobnih priložnostih. Skoraj nemogoče je bilo, da bi se romar vrnil z daljnjih pa tudi bližnjih božjih poti brez kakšnega materialnega dokaza o opravljeni zaobljubi.

Romarji so bili prepričani, da so te podobice čudodelne, prav tako tudi svetnik, ki je upodobljen na njih. Obešali so jih pred vhod v hišo oziroma v hlev, da bi pregnale zle duhove, dajali so jih v korita za krmljenje živine, zakopavali v polja proti plevelu, mrčesu in mišim. Obešali so jih nad postelje zaradi njihovega močnega vpliva na plodnost.³

1. FRANČIŠKANSKA SVETINJICA (SV. FRANČIŠEK ASIŠKI IN SV. ANTON PADOVANSKI)

A: Sv. Frančišek Asiški

R: Sv. Anton Padovanski

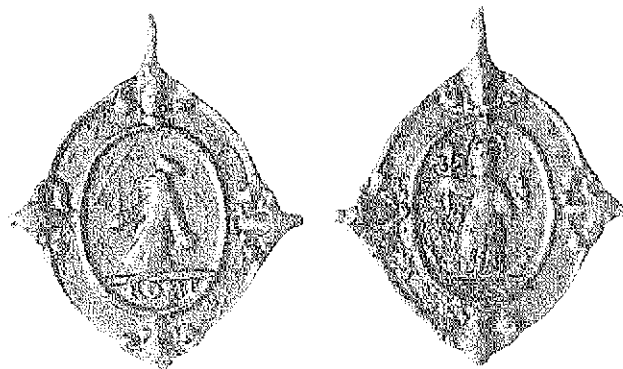
material: ulit bron

datacija: druga polovica 17. stoletja

teža: 4,61 g

mere: v = 43 mm, š = 34 mm

kraj izdelave: Rim

2. SVETINJICA (SV. ANTON PADOVANSKI IN LAVRETANSKA MATI BOŽJA)

A: S.(ANCTUS) A.(NTONIUS) D.(E) P.(ADOVA) = Sv.

Anton Padovanski

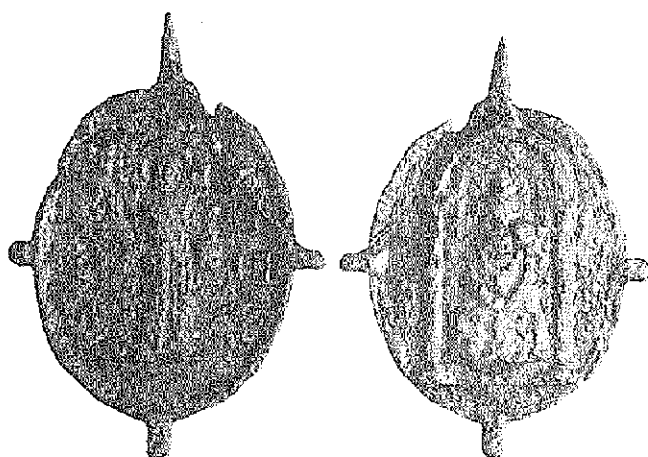
R: Lavretanska Mati Božja

material: ulit bron

datacija: druga polovica 17. stoletja

teža: 1,20 g

mere: v = 28 mm, š = 20 mm

2 Snoj Damijan, Piran - Župnijska cerkev sv. Jurija - Poročilo o arheoloških izkopavanjih Piran, julij 1992.

3 Knez Darko, Argo, št. 33-34, Iz akcesije Kulturnozgodovinskega oddelka Narodnega muzeja, str. 10, Ljubljana 1992.

3. SVETINJICA V OBLIKI SRCA (SV. ANTON PADOVANSKI IN ROŽENVENSKA MATI BOŽJA)

A: Anton Padovanski

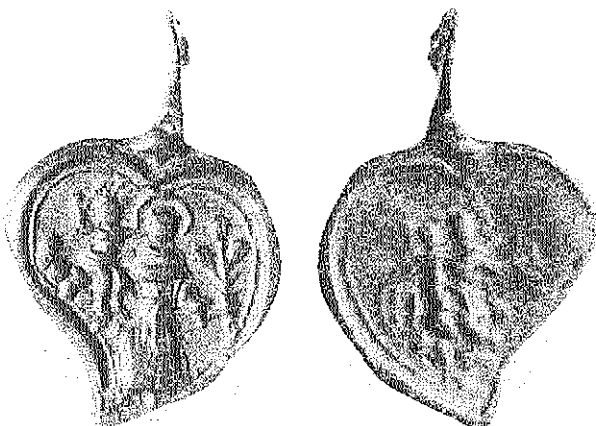
R: Roženvenska Mati Božja

material: ulit bron

datacija: konec 17. stoletja

teža: 1,40 g

mere: v = 25 mm, š = 16 mm

5. FRANČIŠKANSKA SVETINJICA (SV. PASKAL BAYLON IN JEZUS KRISTUS)

A: Sv. Paskal Baylon

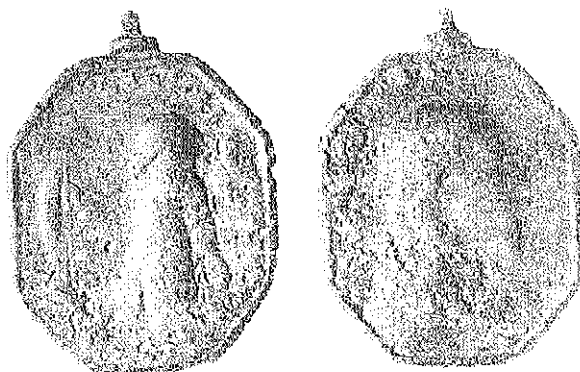
R: SALVATOR MUNDI SALV.(E) NOS = Odrešenik sveta reši nas

material: ulit bron

datacija: začetek 18. stoletja

teža: 18,43 g

mere: v = 42 mm, š = 31 mm

4. SVETINJICA (SV. ANTON PADOVANSKI IN SV. BOŠTJAN)

A: S.(ANCTUS) A.(NTONIUS) D.(E) P.(ADOVA) = Sv. Anton Padovanski

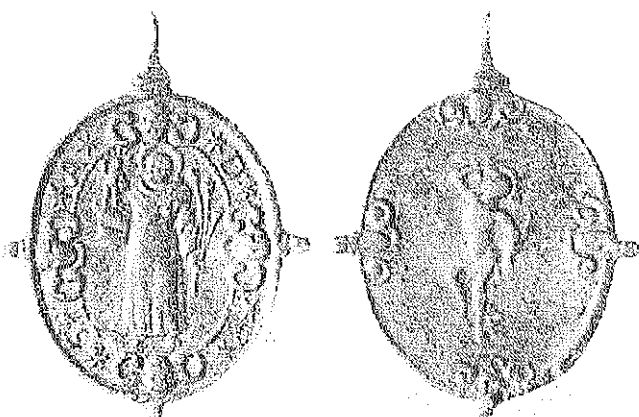
R: Sv. Boštjan

material: ulit bron

datacija: konec 17. stoletja

teža: 3,64 g

mere: v = 40 mm, š = 30 mm

6. SVETINJICA (PAPEŽ PIJ V. IN SVETA HIŠA LAVRETANSKA)

A: S.(ANCTUS) PIUS V. PONT.(IFEX) M.(AXIMUS) = Sv. Pij V. papež

R: S.(ANCTA) M.(ARIA) LAVRETANAE O.(RA) P.(RO) N.(OBIS) = Sv. Marija Lavretanska moli za nas

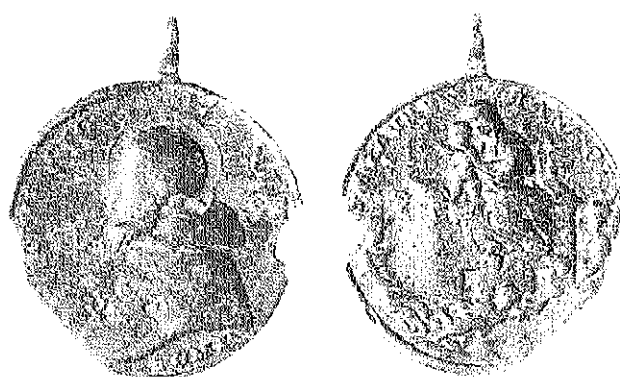
material: ulit baker

datacija: začetek 18. stoletja

teža: 12,15 g

mere: v = 43 mm, š = 34 mm

kraj izdelave: Rim

7. SVETINJICA (SV. FRANČIŠEK ASIŠKI IN SVETA HIŠA LAVRETANSKA)

A: S.(ANCTUS) FRANCISCE ORA PRO NOB.(IS) = sv. Frančišek moli za nas

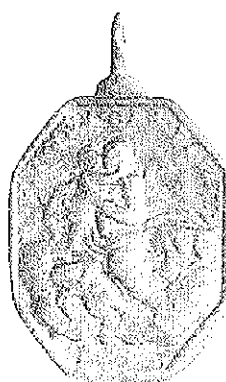
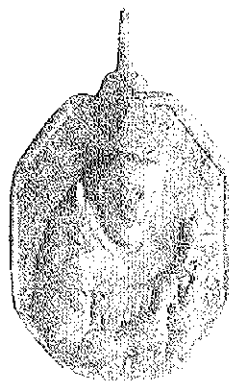
R: H.IGVE.R.GAR.FA EST.(?)

material: ulit bron

datacija: začetek 18. stoletja

teža: 12,89 g

mere: v = 43 mm, š = 30 mm

9. JEZUITSKA SVETINJICA (SV. IGNACIJ LOJOLSKI IN SV. FRANČIŠEK KSAVERIJ)

A: S.(ANCTUS) IGNATIUS SOC.(IETATIS) IESU. = Sveti Ignacij Družbe Jezusove

R: S.(ANCTUS) FRANC.(ISCUS) XAV.(ERIUS)

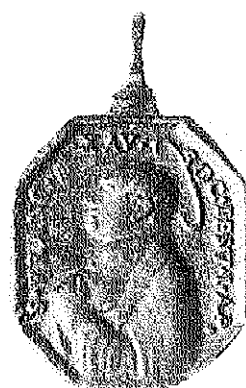
SOC.(IETATIS) IESU. I.(NDIAE) AP.(OSTOLUS) = Sveti Frančišek Ksaverij Družbe Jezusove Apostol Indije

material: ulit bron

datacija: 18. stoletje

teža: 1,41 g

mere: v = 30 mm, š = 19 mm

8. SVETINJICA (SV. ANTON PADOVANSKI IN SV. ANA)

A: Sv. Anton Padovanski

R: Sv. Ana

material: ulit baker

datacija: prva polovica 18. stoletja

teža: 6,91 g

mere: v = 35 mm, š = 24 mm

10. SVETINJICA (SV. ANTON PADOVANSKI IN ROŽENVENSKA MATI BOŽJA)

A: Anton Padovanski

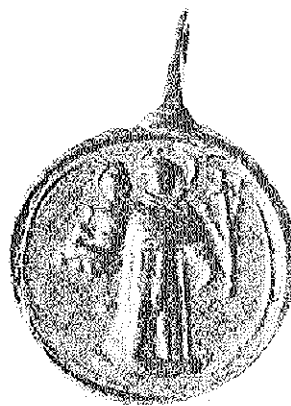
R: Roženvenska Mati božja

material: ulit bron

datacija: 18. stoletje

teža: 2,62 g

mere: v = 28 mm, š = 20 mm

11. SVETINJICA (SV. ANTON PADOVANSKI IN SVETA HIŠA LAVRETANSKA)

A: S.(ANCTUS) ANT.(TONIUS) D.(E) PADVA. / ROMA
= Sv. Anton Padovanski, izdelano v Rimu

R: Mati Božja z otrokom nad Sveto hišo Lavretansko

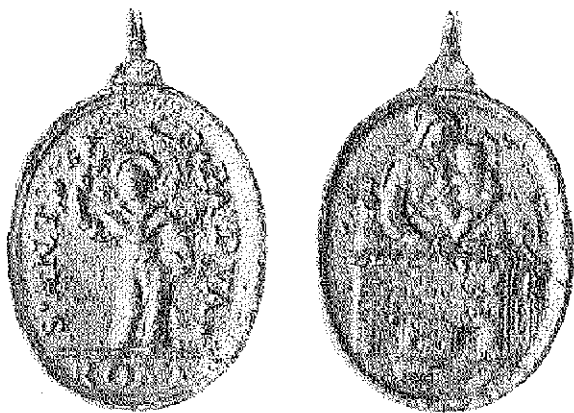
material: ulit bron

datacija: 18. stoletje

teža: 1,55 g

mere: v = 28 mm, š = 18 mm

kraj izdelave: Rim

13. SVETINJICA (LAVRETANSKA MATI BOŽJA IN KRIŽANI)

A: S.(ANCTA) MARIA LAVRETA.(NA) = Sv. Marija Lavretanska

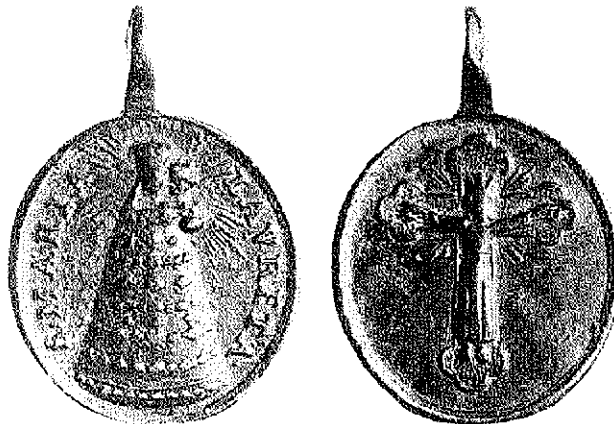
R: Križani (gotski slog)

material: ulit bron

datacija: 18. stoletje

teža: 3,92 g

mere: v = 30 mm, š = 20 mm

12. SVETINJICA Z JAGODAMI /del rožnega venca/ (SV. IGNACIJ LOJOLSKI IN SVETA HIŠA LAVRETANSKA)

A: S.(ANCTUS) IGNATIUS LOYOL.(A) SOC.(IETATIS) IES.(U) = Sv. Ignacij Lojolski Družbe Jezusove

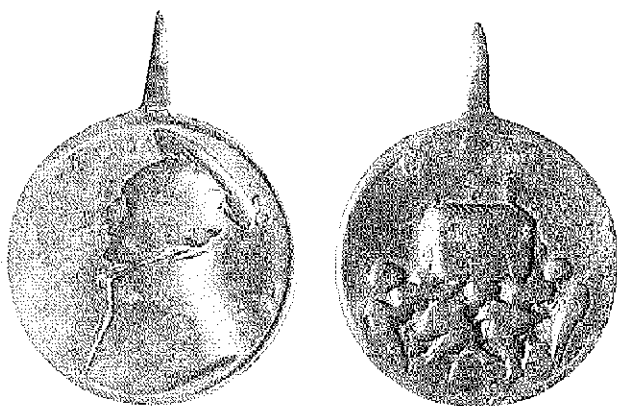
R: Sveta hiša lavretanska

material: svetinjska = ulit bron, jagode = les + bron

datacija: 18. stoletje

teža: 12,39 g (svetinjska), 6,74 g (jagode)

mere: v = 40 mm, š = 29 mm

14. SVETINJICA (SV. HIŠA LAVRETANSKA IN ?)

A: Sv. hiša lavretanska in Lavretanska Mati božja nad njo

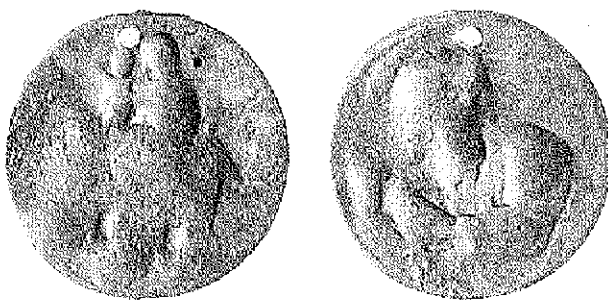
R: (?)

material: ulita medenina

datacija: 18. stoletje

teža: 6,22g

mere: ø = 27 mm

15. SVETINJICA (SV. ANTON PADOVANSKI IN SV. ALOJZIJ GONZAGA)

A: Anton Padovanski

R: S.(ANCTUS) ALOIS.(IUS) GON.(ZAGA) = sv. Alojzij Gonzaga

material: ulita medenina

datacija: 18. stoletje

teža: 2,51 g

mere: v = 25 mm, š = 17 mm

17. SVETINJICA

A: ?

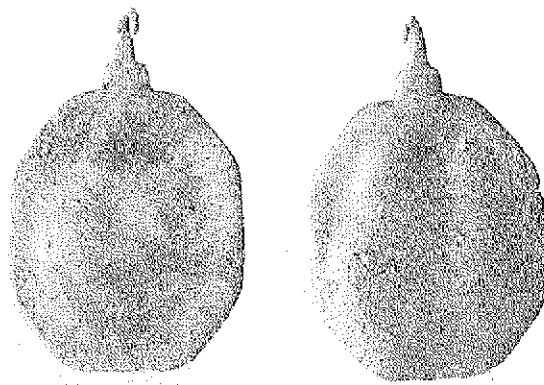
R: ?

material: ulit bron

datacija: 18. stoletje

teža: 6,05 g

mere: v = 36 mm, š = 23 mm

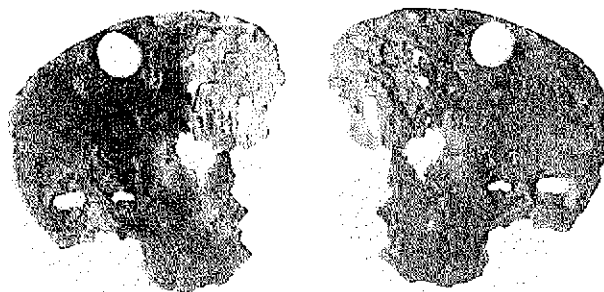
16. FRAGMENT SVETINJICE

material: kovan baker

datacija: 18. stoletje

teža: 0,77 g

mere: v = 20 mm, š = 21 mm

18. SVETINJICA (SV. JOŽEF IN SV. ANA)

A: S.(ANCTUS) IOSEP.(HUS) = Sv. Jožef

R: S.(ANCTA) ANN.(A) M.(MATER) TUA = Sv. Ana, tvoja mati

material: ulit bron

datacija: 18. stoletje

teža: 4,69 g

mere: v = 32 mm, š = 22 mm

19. SVETINJICA (SV. PETER IN SV. PAVEL)

A: S.(ANCTUS) PETRUS APOST.(OLUS) O.(RA) P.(RO)

N.(OBIS) = Sv Peter apostol moli za nas

R: S.(ANCTUS) PAVL.(US) APOSTOL.(US) O.(RA)

P.(RO) N.(OBIS) = Sv. Pavel apostol moli za nas

material: ulit bron

datacija: 18. stoletje

teža: 3,01 g

mere: v = 24 mm, š = 17 mm

20. SVETINJICA

A: ?

R: ?

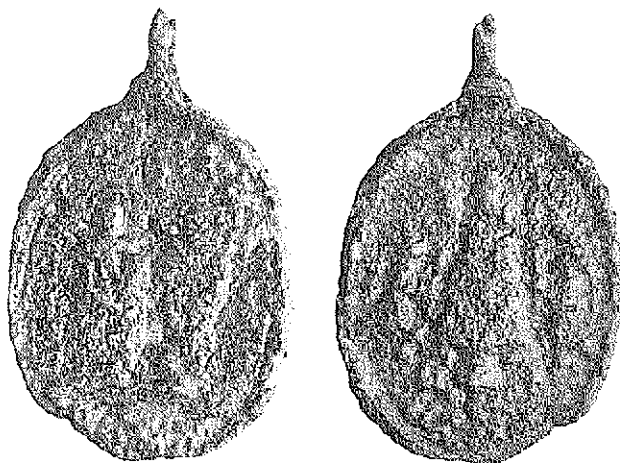
material: ulit bron

datacija: 18. stoletje

teža: 1,56 g

mere: v = 28 mm, š = 19 mm

kraj izdelave: Rim

21. JEZUITSKA SVETINJICA (SV. FRANČIŠEK KSAVERIJ IN SRCE JEZUSOVO)

A: S.(ANCTUS) FRANCIS.(CUS) XAVERI(U)S.

APOS.(TOLUS) IND.(IAE) = Frančišek Ksaverij, apostol Indije

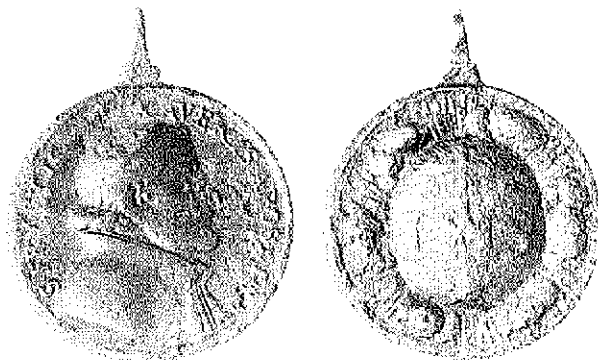
R: Srce Jezusovo z Jezusovim monogramom

material: ulita medenina

datacija: 2. polovica 18. stoletja

teža: 8,26 g

mere: v = 34 mm, š = 26 mm

22. JEZUITSKA SVETINJICA (POKLON SV. TREH KRALJEV)

A: Poklon sv. Treh kraljev

R: S.(ANCTI) 3 REGES CASPAR MILCEAR BALTHASAR

ORA PRO NOBIS NUN(C) ET IN HORA MORTIS

NOSTRE = Sveti trije kralji Gašper, Melhior, Boltežar

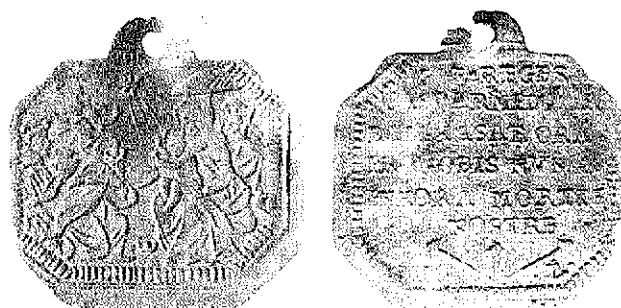
molite za nas sedaj in ob naši smrtni uri

material: kovana medenina

datacija: konec 18. stoletja

teža: 0,81 g

mere: v = 21 mm, š = 21 mm

Katalogni del članka je razvrščen kronološko, po času izdelave svetinjice, od druge polovice 17. stoletja do konca 18. stoletja. Vsi ostali podatki pa so razvidni iz kataloških enot in priloženih fotografij.

RIASSUNTO

Nella chiesa di San Giorgio a Pirano fra l'8 e il 29 ottobre 1991 e fra il 19 marzo ed il 10 aprile del 1992 sono terminate le ricerche alla sonda 9 eseguite dall'Istituto intercomunale per la tutela dei beni culturali ed ambientali del comune di Pirano. Sotto il pavimento in pietra e la sua base gli scavi hanno messo in luce una tomba medievale danneggiata, risalente al periodo del restauro barocco della chiesa e comunque posteriore al 1637, anno di consacrazione della chiesa. La sepoltura nella chiesa era considerata di grande prestigio, riservato, oltre che al clero, ai fedeli più ricchi. Durante il restauro del 1882, probabilmente nel corso dei lavori al pavimento, venne danneggiata la volta della tomba, tolta la lapide e il suo interno riempito con selciato di terracotta bicolore. Alla profondità di 140-145 centimetri sono venuti alla luce resti ossei e lignei. Accanto alle ossa sono state recuperate quattro monete, due croci, 22 medagliette con immagini sacre e diversi grani di un rosario. Le medagliette sono state portate dall'archeologo Damjan Snoj a Lubiana dove, dal 1991 esiste presso il reparto di storia culturale del Museo nazionale di Lubiana una collezione sistemica di medagliette religiose. Qui sono state pulite, conservate e catalogate, nonostante fossero tutte in pessimo stato. Ora sono oggetto di studi che procedono molto lentamente a causa del loro stato. Qui vengono presentati i primi risultati, ancora incompleti, di queste ricerche, visto che queste medagliette rappresentano una delle fonti più importanti per lo studio della cultura spirituale ma che, per errore, sono state escluse sinora dal lavoro scientifico di ricerca. Le medagliette sono espressione della religiosità e ricordano qualche pellegrinaggio, le scritte sono in massima parte in latino e spesso sono decorate da entrambi i lati con scenette riproducenti i miracoli avvenuti nei vari santuari, con santi, protettori, attributi di santi, mete di pellegrinaggio. Venivano vendute nei luoghi di pellegrinaggio su bancarelle in occasione delle varie festività religiose. Era quasi impossibile che un pellegrino tornasse a casa senza avere una prova materiale del suo viaggio. A quel tempo si credeva che fossero capaci di miracoli, come il santo su esse riprodotto. Venivano appese all'entrata nelle case o nelle stalle affinché scacciassero gli spiriti cattivi, messe nelle mangiatoie per il bestiame e sepolte nei campi per combattere erbacce, insetti nocivi e topi. Venivano inoltre appese ai letti per assicurare la fertilità. Il catalogo che accompagna questo studio è cronologico e segue l'anno di produzione delle medagliette, dalla seconda metà del XVII secolo sino alla fine del XVIII. Tutti gli altri dati sono visibili dai singoli cataloghi e dalle fotografie accluse.